

Դավիթ Հախվերդյան Շուշան Մովսիսյան

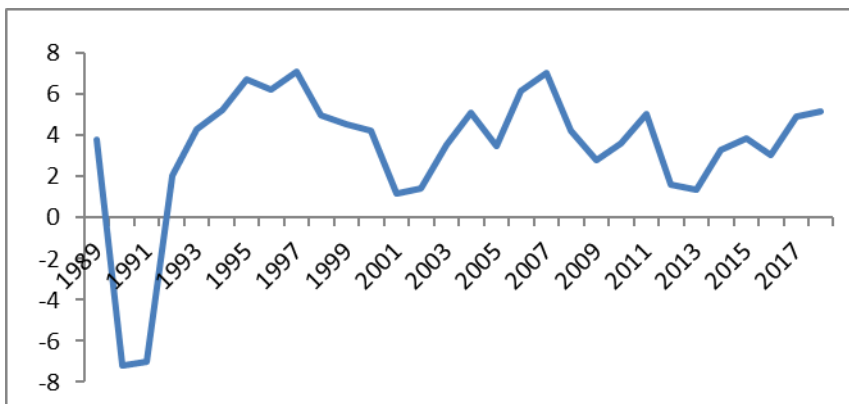
ԼԵՀԱՍՏԱՆԻ «ՏՆՏԵՍԱԿԱՆ ՀՐԱՇՔԸ»

Ներածություն

Լեհաստանի Հանրապետությունը Կենտրոնական Եվրոպայի խոշորագույն պետությունն է: Տարածքի մեծությամբ աշխարհում զբաղեցնում է 69-րդ տեղը, ԵՄ անդամ երկրների շարքում՝ 6-րդ տեղը: Բնակչության թվով (2019 թ.՝ 37.9 մլն մարդ) աշխարհում զբաղեցնում է 38-րդ տեղը, ԵՄ երկրների շարքում՝ 6-րդ տեղը: Լեհաստանը մոնոէթնիկ պետություն է: Բնակչության 94.8%-ը կազմում են լեհերը:

Լեհաստանը 1995 թվականից ԱՀԿ, 1996-ից՝ Տնտեսական համագործակցության և զարգացման կազմակերպության, 1999-ից՝ ՆԱՏՕ-ի, 2004-ից՝ Եվրոպական միության անդամ է: Շենգեն գոտի է մտել 2007 թ.:

1989 թվականից սկսած Լեհաստանն իրականացնում է շուկայական տնտեսության անցման բարդ գործընթաց և այս բնագավառում հասել է անվիճելի հաջողության: Լեհաստանը արևելաեվրոպական երկրներից առաջիններից է, որ բռնել է համակարգային վերափոխումների ուղին, ինչպես նաև առաջիններից է, որ «քաղել է» շուկայական տնտեսության վերափոխման «պտուղները»:

Գծապատկեր 1. Լեհաստանի ՀՆԱ աճը (%)¹

1992 թվականից Լեհաստանի տնտեսությունն ունեցել է տպավորիչ տնտեսական աճ (տե՛ս գծապատկեր 1): Արդեն 1996 թ. հաջողվել է գերազանցել համախառն ներքին արդյունքի նախաանցումային՝ 1989 թ. մակարդակը²: Ընդ որում

¹ International Monetary Fund, World Economic Outlook Database, October 2019.

² Sinitsina I., Chudakova N., Fundamental Reforms: Poland's Experience, 2005, p. 6.

Լեհաստանը Եվրոպական միության միակ երկիրն է, որը 2008 թ. համաշխարհային ֆինանսատնտեսական ճգնաժամի ընթացքում խուսափել է լճացումից և արձանագրել դրական տնտեսական աճ: Ըստ ԱՄՀ կանխատեսումների՝ 2019 թ. Լեհաստանի տնտեսական աճը կկազմի 4%, ինչը նշանակում է, որ ԵՄ անդամ երկրներից ավելի արագ են աճում միայն Մալթայի, Հունգարիայի և Իռլանդիայի տնտեսությունները:

Մեկ շնչին ընկնող ՀՆԱ-ն աճում է արագ և կայուն տեմպերով (տարեկան 4%)¹: Այս ցուցանիշը 1990-2019 թթ. ավելացել է 2.7 անգամ: Արդյունքում Լեհաստանը 15 տարվա ընթացքում կարողացել է միջին եկամուտ ունեցող երկրներից անցում կատարել բարձր եկամուտ ունեցող երկրների շարքը:

Գրականության ակնարկ: Լեհաստանի սոցիալ-տնտեսական վերափոխումների ընթացքն ուսումնասիրվել է Հ. Լեհմանի, Ի. Սինիցինայի, Ն. Չուդակովայի, Գ. Կոլոդկոյի, Ս. Հուֆմանի, Ս. Ջոնսոնի և այլոց կողմից: Առանձնացվում է հետսոցիալիստական բարեփոխումների երեք փուլ: Առաջին փուլը մեկնարկեց 1990 թ., երբ կառավարությունը միաժամանակ ներկայացրեց 10 բարեփոխումներ՝ հիմնված «շոկային թերապիայի» մոտեցման վրա: Բարեփոխումների երկրորդ մեծ խումբը ներկայացվեց 1999 թ. և ընդգրկում էր առողջապահական, կենսաթոշակային, կրթական համակարգերը: Այնուհետև ԵՄ անդամակցությամբ իրականացվեցին մի շարք այլ կառուցվածքային բարեփոխումներ (աշխատաշուկայի, ֆինանսական հատվածի բարեփոխումներ, եկամտահարկի կատարելագործում, բարենպաստ գործարար միջավայրի ստեղծում և այլն):

Իսկ ինչպե՞ս հաջողվեց այդպիսի արմատական փոփոխություններ իրականացնել: Ի. Սինիցինայի և Ն. Չուդակովայի կարծիքով՝ տնտեսությունն ու հասարակությունը պատրաստ էին ընդունելու նոր շուկայական համակարգը²: Դեռևս 1980-ականներին Լեհաստանը փորձել էր անցում կատարել շուկայական սոցիալիզմի համակարգին: Թեև այս համակարգը ձախողվեց, սակայն հիմքեր դրվեցին մասնավոր հատվածի զարգացման համար, և որոշ չափով ազատականացվեցին ներքին գները: Բացի տնտեսական գործոններից, ահռելի դերակատարում ունեցավ հասարակության աջակցությունը: Հանրությունը գիտակցում էր, որ ծանր և ցավոտ է լինելու, բայց և այնպես, բարեփոխումներն անհրաժեշտ են³:

Հ. Լեհմանի կարծիքով՝ Լեհաստանի ՀՆԱ «աճի հրաշքը» պայմանավորված է այն հանգամանքով, որ հետսոցիալիստական ողջ ժամանակահատվածում ոչ մի կարևոր բարեփոխում չի ընդհատվել: Այն պարագայում, երբ բարեփոխումների նկատմամբ դժգոհությունները հանգեցրել են իշխանափոխության, նոր

¹ “World Bank Group. 2017. Lessons from Poland, Insights for Poland: A Sustainable and Inclusive Transition to High Income Status. World Bank, Washington, DC.

² Stężyńska I., Chudakova N., Fundamental Reforms: Poland's Experience, 2014, p. 8.

³ Можейко В., «Чем опыт польских реформ может быть полезен Беларуси?»

http://liberalclub.biz/analytics/economics/external-articles/-chem-opyt-polskih-reform-mozhet-byt-polezen-belarusi?fbclid=IwAR1oKkN-1SSQ73YXTEa-OAOMgY9bW8-_t_v_tjg2nLHa49npe9u-2diZ4iQ

կառավարությունը (ընդդիմությունը) թեև նոր ծրագրեր չի ներկայացրել, սակայն չի էլ ընդհատել նախորդ ծրագրերը և թույլ է տվել, որ կատարված փոփոխություններն արդյունք տան: Դրական արդյունքն էլ վերջո համոզել է հասարակությանը վերափոխումների արդյունավետ լինելու մեջ և ընտրելու բարեփոխումների հակված ուժերի, որոնք էլ նախաձեռնել են նոր ծրագրեր¹: Կարևոր դեր է խաղացել նաև լեհերի՝ որպես եվրոպական երկիր իրենց նույնականացնելու հանգամանքը: Նրանք պատրաստ էին կրել որոշակի սահմանափակումներ՝ ԵՄ ընդունիքին միանալու համար: 1990-ականների սկզբին մեծ դեր խաղաց նաև արտաքին օժանդակությունը:

Հիմնական վերլուծություն

Լեհաստանի սոցիալ տնտեսական բարեփոխումների սկիզբը: Լեհաստանի՝ շուկայական տնտեսության կառուցման վերափոխումների մի մասը հնարավոր եղավ իրականացնել անմիջապես՝ ստեղծելով ազատ մրցակցային տնտեսական հնարավորություններ, իսկ կառուցվածքային վերափոխումները տևեցին տարիներ:

1989 թ. ընտրվեց առաջին ոչ սոցիալիստական կառավարությունը, որը ձեռնամուխ եղավ շուկայական տնտեսության կառուցման ծրագրի պատրաստմանը և տնտեսական քաղաքականության որոշմանը: Թեև իշխանությունների նպատակը պետության նվազագույն մասնակցությամբ տնտեսության ստեղծումն էր, տնտեսական քաղաքականության հիմնական տարրը դարձավ պետության մասնակցությունը տնտեսական զարգացմանը, և հենց պետական հետևողական քաղաքականություն շնորհիվ հնարավոր եղավ զարգացման բարձր ցուցանիշների ձեռքբերումը:

Շուկայական տնտեսության անցման սկզբում Լեհաստանի տնտեսությունն ուներ մակրոտնտեսական անհավասարակշռություն: 1990 թ. հունվարին կառավարությունը նախաձեռնեց շուկայական տնտեսության անցման ծրագիրը, որն ուներ երեք բաղկացուցիչներ՝

1. դրամավարկային և գների կայունացում,
2. կառուցվածքային վերափոխումներ,
3. արտաքին տնտեսական օժանդակություն և արտաքին պարտքի նվազեցում²:

1990 թ. Լեհաստանը սկսեց իրականացնել բավականին կոշտ դրամավարկային քաղաքականություն, որը կապված էր «շուկային թերապիայի» մոտեցման հետ: «Շոկն» առաջին հերթին պայմանավորված էր գների ազատականացմամբ: Դեռևս 1989 թ. օգոստոսին ազատականացվել էին սննդամթերքի գները: 1990 թ. հունվարից վերացվեց գնային վերահսկողությունը՝ բացառությամբ մի

¹ St´u Lehmann H., The Polish growth miracle: outcome of persistent reform efforts, IZA Policy Paper No. 40, 2012, p. 7 /<http://ftp.iza.org/pp40.pdf>/

² Lehmann H., The Polish growth miracle: outcome of persistent reform efforts, IZA Policy Paper No. 40, 2012, p. 13 /<http://ftp.iza.org/pp40.pdf>/

քանի ոլորտների (էլեկտրաէներգիա, գազ, ջեռուցում, հեռահաղորդակցություն, տրանսպորտ): Կառավարությունը 1990 թ. կանխատեսում էր սպառողական գների ինդեքսի աճ 94 %-ով, իրականում աճը կազմեց 250 %, ինչը, իր հերթին, հանգեցրեց իրական աշխատավարձի զգալի անկման: Կոշտ դրամավարկային քաղաքականությունը, որն իրագործվում էր ներքին վարկավորման ընդլայնումը սահմանափակելու միջոցով, իր հերթին, բերեց իրացվելիության պակասուրդի:

Պետությունն ամբողջությամբ վերացրեց պետական ձեռնարկություններին տրվող սուբսիդիաները և հարկային արտոնությունները, որը նպատակ էր հետապնդում վերացնել բյուջեի պակասուրդը և պետական ձեռնարկություններին դնել շահույթի մաքսիմալացման ուղու վրա:

Կայունացման ծրագրի մյուս տարրը միասնական փոխարժեքի սահմանումն էր: Ազգային արժույթի փոխարժեքը սահմանվեց հավասարակշռված մակարդակից բավականին ցածր, ինչը և պաշտպանեց ներքին արտադրողին, ինչպես նաև խթանեց արտահանումը, որի արդյունքում 1990 թ. Լեհաստանն ունեցավ առևտրային հաշվեկշռի ավելցուկ և կուտակեց զգալի արտարժույթային պաշարներ: Հաջորդող տարիներին Խորհրդային Միության փլուզումը, ինչպես նաև Արևմտյան և Արևելյան Գերմանիայի միավորման արդյունքում վերջինում արդյունաբերության փլուզումը հանգեցրին լեհական ձեռնարկությունների ավանդական կապերի կորստին: Արդեն 1991 թ. Լեհաստանն ուներ առևտրային հաշվեկշռի պակասուրդ: Մյուս կողմից, ավանդական տնտեսական կապերի խզումը հիմք հանդիսացավ, որպեսզի լեհական ձեռնարկությունները կողմնորոշվեն դեպի արևմտյան շուկաներ:

Մինչև շուկայական տնտեսության անցումը Լեհաստանի տնտեսության մեջ տիրապետող էին պետական ձեռնարկությունները: Կառուցվածքային վերափոխումները նախատեսում էին պետական ձեռնարկությունների մասնավորեցում և հարկային բարեփոխումներ, որոնք կարճ ժամանակահատվածում իրագործելի չէին: Բաժնետոմսերի վաճառքը ներքին ներդրողներին կարճաժամկետում անհնար էր, քանի որ գնաճը «ոչնչացրել էր» խնայողությունների մեծ մասը, վաճառքն օտարերկրացիներին քաղաքականապես անիրատեսական էր: Հետևապես, ինչպես ԿԱԵ մյուս երկրներում, Լեհաստանում ևս բաժնետոմսերը տրվեցին քաղաքացիներին՝ առաջ բերելով կորպորատիվ կառավարման խնդիրներ: Յուրաքանչյուր քաղաքացի ուներ փոքր մասնաբաժին, որը հնարավորություն չէր տալիս վերահսկողություն սահմանել ընկերության գործունեության նկատմամբ: Այս խնդիրը լուծելու համար հիմնվեցին Ազգային ներդրումային հիմնադրամներ (ԱՆՀ): Մանրածախ առևտրի օբյեկտների մասնավորեցումն իրագործվեց միանգամից, այն դեպքում, երբ խոշոր ձեռնարկությունների մասնավորեցումը բավականին դանդաղ գործընթաց էր: Լայնամասշտաբ մասնավորեցման գործընթացի մասին օրենքն ընդունվեց միայն 1993 թ., ԱՆՀ հիմնումը տևեց մոտ 6 տարի:

Պետական ձեռնարկությունների մասնավորեցմանը զուգահեռ ստեղծվում էին նոր մասնավոր ձեռնարկություններ: Վերջիններս աշխատատեղերի ստեղծ-

ման ավելի մեծ կարողություններ ունեին, ինչը պայմանավորված էր ոչ միայն իրականացվող քաղաքականությամբ, այլև այն հանգամանքով, որ սոցիալիստական համակարգի վերջին տարիներին մասնավոր ձեռնարկություններ արդեն իսկ գոյություն ունեին:

Չնայած հասարակության և պետական ձեռնարկությունների կողմից մեծ ճնշմանը՝ իշխանությունը չզիջեց և շարունակեց բարեփոխումները: Զրկվելով սուբսիդիաներից՝ պետական ձեռնարկությունները ստիպված էին բարձրացնել գործունեության արդյունավետությունը:

Տնտեսության բարեփոխումների ընթացքն ու դինամիկան Լեհաստանում

Հետագա բարեփոխումներն իրականացվեցին 1990-ականների վերջին և ընդգրկում էին առողջապահության, կրթության և կենսաթոշակային համակարգն ու աշխատաշուկան:

Կրթություն: 1999 թ. Լեհաստանն իրականացրեց մի շարք կառուցվածքային բարեփոխումներ դպրոցական համակարգում, որի նպատակն էր բարելավել կրթության որակը և մեծացնել կրթական հնարավորությունները բոլորի համար: Այսօր Լեհաստանի կրթական համակարգը լավագույններից մեկն է Եվրոպայում և հետ չի մնում անգամ աշխարհում լավագույններից:

Մինչև 1990-ական թթ. միջնակարգ դպրոցների սովորողների մեծ մասը հաճախում էր տարբեր միջին մասնագիտական (արհեստագործական) կրթական հաստատություններ, իսկ բարձրագույն կրթությունը հասանելի էր հարաբերականորեն փոքր խմբի: Դպրոցական կրթությունը բաղկացած էր հետևյալ փուլերից՝

1. նախադպրոցական – կամավոր,
2. հիմնական դպրոց - 8 տարի,
3. լրիվ միջնակարգ դպրոց - 4-5 տարի:

1999 թ. բարեփոխումներով համապարփակ կրթությունն ավելացավ մեկ տարով, և հենց սա է համարվում բարեփոխումների ամենակարևոր կետը: Հիմնական կրթությունը 8-ից դարձավ 6 տարի, որին հետևում է 3 տարի ժամկետով ոչ լրիվ միջնակարգ կրթությունը (lower secondary education), որը նախկինում գոյություն չուներ: Լրիվ միջնակարգ կրթությունը (upper secondary education) կրճատվեց մեկ տարով: Նոր համակարգում սովորողները նույն ուսումնական ծրագիրն անցում են 9 տարում՝ 8 տարվա փոխարեն: Փաստորեն կրթական ծրագրերի ընտրությունը հետաձգվեց մեկ տարով: Արդեն 2012-2015 թթ. բարեփոխումների ծրագրով նախադպրոցական կրթության վերջին տարին (5 տարեկան երեխաներ համար) դարձավ պարտադիր, 2014 թ. տարրական դպրոցում գործող զրո դասարանը վերացվեց, 6 տարեկան բոլոր երեխաները ուսումը սկսում են առաջին դասարանում: Հիմնական և ոչ լրիվ միջնակարգ կրթությունը պարտադիր է¹:

¹ Stęu Jakubowski M., Opening up opportunities: education reforms in Poland, 2015.

1999 թ. բարեփոխումները հիմք դրեցին նաև համապետական քննությունների համար: Դրանք անցկացվում են կրթության յուրաքանչյուր փուլի ավարտին, ստանդարտացված են, անհատական արդյունքները բաց և հասանելի են բոլոր աշակերտների և ուսուցիչների համար: Սա, իր հերթին, ճնշում է գործադրում վերջիններիս վրա՝ հասնելու ավելի բարձր արդյունքների: Նախկինում միջնակարգ կրթությունը չէր ապահովում ուղղակի մուտք դեպի բուհ: Ներկայումս լրիվ միջնակարգ դպրոցները ավարտվում են քննություններով, որոնք ծառայում են նաև որպես բուհի ընդունելության քննություն:

Գիտելիքների արտաքին գնահատումը և Լեհաստանի դպրոցների՝ ուսուցման ինքնավարությունը ապահովում են ազատության և արտաքին մոնիթորինգի լավ համադրություն: Մինչև վերջերս ուսուցիչներն էին որոշում՝ որ գրքերն ու ուսուցման մեթոդները կիրառել: Կառավարությունը անցում կատարեց միասնական դասագրքերի՝ պահպանելով ուսուցման մեթոդների ընտրության ազատությունը:

Վերջին ժամանակներում իրականացվել են նաև ուսումնական պլանի բարեփոխումներ: Կրթական ծրագրերը կենտրոնացած են ոչ թե գիտելիքի ձեռքբերման, այլ կրթական վերջնարդյունքների վրա, որոնք պետք է ձեռք բերվեն կրթության յուրաքանչյուր փուլի վերջում: Նոր ուսումնական պլանը սահմանափակում է գիտելիքի ձեռքբերման անհրաժեշտությունը և շեշտը դնում է սովորողի՝ խնդիրներ լուծելու, վերլուծական կարողությունների զարգացման վրա:

Առողջապահություն: Մինչև 1998 թ. Լեհաստանի յուրաքանչյուր քաղաքացի ուներ առողջապահության անվճար հասանելիություն, բժշկական հաստատությունները ֆինանսավորվում էին պետության կողմից: Այս համակարգին բնորոշ էին աշխատանքների կազմակերպման ցածր մակարդակը և ֆոնդերի ոչ ռացիոնալ կառավարումը: Պետական բյուջեի ծախսերի մեջ գնալով ավելի ու ավելի էին գերակշռում սոցիալական ապահովության ծախսերը, այն դեպքում, երբ առողջապահությունը տնային տնտեսությունների բյուջեի փոքր մասն էր կազմում:

1999 թ. Առողջության համընդհանուր ապահովագրության օրենքի ընդունումը առողջապահական համակարգում պետության դերի սահմանափակման, հիվանդանոցների ինքնավարության հաստատման և առողջապահական ֆոնդերի կառավարման արդյունավետության բարձրացման նպատակ էր հետապնդում: Բարեփոխումների առանցքը ֆինանսավորումն էր: Ստեղծվեցին տարածաշրջանային առողջապահության ապահովագրական ընկերություններ, որոնք ֆինանսավորվում էին աշխատողների պարտադիր վճարած ապահովագրավճարներից: Այդ ընկերություններն առողջապահական ծառայություններ էին ձեռք բերում հիվանդանոցներից: Մյուս կարևոր կետը առողջապահության կառավարումը ազգային առողջապահության և սոցիալական ապահովության նախարարությունից տարածաշրջանային մարմիններին փոխանցումն էր: Վեր-

¹ St'u Piotrowska-Marczak K., Kietlińska K., Reforming Health And Social Services In Poland - An overview, 2010, p. 288.

ջիններս պատասխանատու էին առողջապահական ծառայությունների որակի համար և ֆինանսավորման հետ առնչություն չունեին¹։ Բարեփոխումների արդյունքում հիվանդանոցները դարձան պետական բյուջեից անկախ և ձեռք բերեցին ավելի շատ ֆինանսական ռեսուրսներ իրենց գործունեության համար։

2016 թ. տվյալներով բնակչության 91.5 տոկոսը ներառված է պարտադիր առողջության ապահովագրության համակարգում, որը ներառում է ապահովագրական վճարներ կատարող աշխատողներին։ Աշխատավարձ կամ այլ եկամուտներ չստացող անձանց առողջապահական վճարները ֆինանսավորվում են պետական միջոցներից։ Կառավարությունը պարտավորվում է անվճար առողջապահական ծառայություններ ապահովել երեխաների, հղիների, հաշմանդամների և տարեցների համար։

Առողջապահական բարեփոխումները, կարելի է ասել, ծախսողվել են, քանի որ առողջապահության որակի ցուցանիշներով երկիրը հետ է եվրոպական միության գրեթե բոլոր երկրներից։ Բացի այդ, առողջապահության ծախսերը ՀՆԱ նկատմամբ զարգացող երկրների շարքում ամենացածրերից է։ Բարեփոխումների համակարգը խստորեն քննադատվել է, քանի որ չափազանց բյուրոկրատական է, հիվանդները խնդիրներ են ունենում այն դեպքում, երբ բուժումը անհնար է կազմակերպել իրենց ապահովագրության տարածաշրջանում։ Լեհաստանի առողջապահական համակարգը ունի նաև անձնակազմի, մասնագետների պակասի խնդիր²։

Կենսաթոշակային համակարգ։ 1999 թ. ընդունվեցին Սոցիալական ապահովության համակարգի մասին և Կենսաթոշակային համակարգի մասին օրենքները, որոնց նպատակը անցումն էր հաստատագրված նպաստների համակարգից հաստատագրված վճարների/մուծումների համակարգին։ Այս հիմնարար բարեփոխման հիմնական շարժառիթը հասարակության ծերացման գործընթացն էր³։

Նոր համակարգը ենթադրում էր բազմաստիճան համակարգի ստեղծում՝ երկու պարտադիր և մեկ կամավոր աստիճան։ Առաջին աստիճանը հիմնված էր PAYG սկզբունքի վրա, այն դեպքում, երբ երկրորդ աստիճանը ֆինանսավորվում էր վճարների հիման վրա, որոնք պարտադիր են 1949 թ. և դրանից հետո ծնվածների համար։ Երրորդ աստիճանը կամավոր է։ Երբ բարեփոխումներն ընդունվեցին, սոցիալական ապահովության վճարները կազմում էին համախառն եկամտի 19.52 տոկոսը, որի կեսը վճարում էր գործատուն, մյուս կեսը՝ աշխատողը։ Բարեփոխումներից հետո վճարների երկու երրորդը փոխանցվում է առաջին աստիճանին, մեկ երրորդը՝ երկրորդ աստիճանին։ Երկրորդ՝

¹ Fillinson R., Niklas D., Chmielewski P., Health care reform and older adults: notes from the Polish experience, 2004, p. 72.

² Bukowski H., Pogorzelszyk K., Polish Healthcare Sector: Overview, evolution and opportunities, 2019, p. 4.

³ Kuśmierczyk P., Daniel P., The optimal portfolio for the two-pillar mandatory pension system: the case of Poland, 2018, p. 1.

Ֆինանսական աստիճանի ծագումը նվազեցրեց առաջին աստիճանի եկամուտները՝ ճեղք առաջացնելով ներկա թոշակառուների ֆինանսավորման մեջ: Այս կորուստը սկզբնապես ծածկվեց պետական ձեռնարկությունների մասնավորեցումից ստացվող եկամուտներով:

Աշխատաշուկայի բարեփոխումներ: Լեհաստանի տնտեսության ամենախնդրահարույց ոլորտը աշխատանքի շուկան է: Չնայած հաջողությամբ իրագործած բազմաթիվ բարեփոխումներին՝ Լեհաստանի իշխանությունները ամբողջ 30 տարիների ընթացքում չկարողացան լուծել գործազրկության և արտագաղթի խնդիրը: 1991 թ. գործազրկության մակարդակը կազմում էր 12.2%, որը 2002-2004 թթ. հասավ 20%-ի, 2015 թ. կազմել է 9.7%¹: Իրականում լեհական աշխատաշուկայի իրավիճակը ավելի բարդ է, քանի որ վիճակագրությունը չի արտացոլում իրական պատկերը: Աշխատող բնակչության 23%-ը ֆերմերներն են, որոնց 80%-ը 15 հեկտարից պակաս տնտեսություն ունի: Ֆերմերները ազատված են եկամտահարկից, սուբսիդիաներ են ստանում: Իրականում, կառավարության աջակցությունը ֆերմերներին գործազրկության նպաստի թաքնված ձև է:

Լեհական իշխանությունները, իրականացնելով մի շարք միջոցառումներ, զգալիորեն նպաստեցին մեծահասակների և ոչ որակավորված աշխատողների՝ աշխատաշուկայից դուրս գալուն, մասնավորապես՝ վաղ կենսաթոշակի անցնելու միջոցով: Կենսաթոշակային և հաշմանդամության նպաստները եկամտային աջակցության հիմնական աղբյուրն էին, որը նպատակ ուներ այս մարդկանց դուրս մղել աշխատաշուկայից:

2013 թ. ուժի մեջ մտավ կենսաթոշակային բարեփոխումների ծրագիր, որը նպատակ ուներ կենսաթոշակային տարիքը երկարաձգել մինչև 67 տարեկան: Գործազրկության նպաստները դարձան պակաս «առատաձեռն» և այդպիսով մեծացրին աշխատանք փնտրելու խթանները: Հաշվի առնելով, որ թաքնված գործազրկությունն առկա է ցանկացած երկրում, և հիմնվելով միայն պաշտոնական տեղեկատվության վրա, կարելի է պնդել, որ Լեհաստանի աշխատաշուկան դեռևս գտնում է ճգնաժամային վիճակում:

Տնտեսական աճի ինտեգրացիոն մոդելը

ԵՄ անդամակցությունը առաջանցիկ աճի պայմաններ ստեղծեց երեք ուղղություններով՝ ինստիտուցիոնալ ադապտացում, տնտեսական ինտեգրում և ֆինանսական օժանդակություն:

2004 թվականից հետո տնտեսական աճի հիմնական գործոններից մեկը եղել է ԵՄ կառուցվածքային հիմնադրամներից դրամական միջոցների ներհոսքը: 2005-2011 թթ. ԵՄ հիմնադրամներից Լեհաստանին հատկացվել է 49.8 մլրդ

¹ St'u Karlik M., Polish labor market - a summary of 25 years of socio economic reforms on the road from centrally planned economy to the first decade of the European Union membership (1989-2015), 2015, p. 226.

եվրո¹: Բացի այդ, ԵՄ աշխատանքի շուկայի բացումը հանգեցրել է լեհ աշխատանքային միգրանտներից ստացվող տրանսֆերտային միջոցների ներհոսքին: ԵՄ անդամակցությամբ Լեհաստանը հնարավորություն ստացավ առանց սահմանափակումների մուտք գործել եվրոպական շուկա: 2004-2018 թթ. Լեհաստանի առևտուրը ավելացավ 73.8 մլրդ ԱՄՆ դոլարից մինչև 261.8 մլրդ ԱՄՆ դոլար (3.5 անգամ)²: Լեհաստանի արտահանման 80%-ը բաժին է ընկնում ԵՄ երկրներին:

2016 թ. ուժի մեջ է մտել Պատասխանատու զարգացման ռազմավարությունը, որի վրա է հիմնված Լեհաստանի տնտեսական զարգացման ներկայիս մոդելը, և որն ընդգրկում է երկրի տնտեսական զարգացման հեռանկարները մինչև 2020 թ. ընկած ժամանակահատվածում՝ հաշվի առնելով մինչև 2030 թ. զարգացման հեռանկարները³: Դրա առանցքային տարրը ներառական տնտեսական զարգացումն է, արտահանման կողմնորոշում ունեցող նորարարական տնտեսության զարգացումը:

Եզրակացություններ և առաջարկություններ

Լեհական տնտեսության կայուն և անընդհատ զարգացումը, սկսած 1992 թվականից, պայմանավորված էր երկրի իշխանությունների կողմից իրականացվող համակարգային բարեփոխումներով և դրանց շարունակականությունն ապահովելու հաստատականությամբ: Ամբողջ 30 տարիների ընթացքում տնտեսական քաղաքականությունն արմատական փոփոխությունների չի ենթարկվել, կառավարության փոփոխությունը չի հանգեցրել արմատական փոփոխությունների տնտեսական քաղաքականության մեջ: Սա պայմանավորված է նաև այն հանգամանքով, որ յուրաքանչյուր ծրագրի ընդունմանը նախորդում են լայն հանրային քննարկումներ քաղաքացիների, պետական և ոչ պետական կազմակերպությունների հետ, ինչի արդյունքում էլ քաղաքականությունը լինում է լավ մտածված, տեղին և իրագործելի, որն էլ պայմանավորում է քաղաքականության հաջողությունները:

Ցանկացած բարեփոխում իրականացնելիս պետությունը ձգտում էր նվազագույնի հասցնել դրա հետ կապված բացասական հետևանքները: Օրինակ՝ երբ ձեռնարկությունների սուբսիդավորման դադարեցման բարեփոխումները հանգեցրին գործազրկության կտրուկ ավելացմանը, պետությունը, մյուս կողմից, սոցիալական նպաստների միջոցով օժանդակեց քաղաքացիներին:

Կարծում ենք՝ մեր երկրի համար կիրառելի կարող է լինեն լեհական կրթական համակարգի բարեփոխումների փորձը, մասնավորապես՝ կրթական ծրագրերի բարեփոխումները, որոնք կենտրոնացած են ոչ թե ուսանողի կողմից գիտելիքի

¹ <https://mirec.mgimo.ru/2011-03/analiz-sostoyaniya-polskoj-ekonomiki-cherez-sem-let-posle-vstupleniya-v-es>

² <https://comtrade.un.org/data/>

³ Strategy for Responsible Development, https://www.gov.pl › documents ›SOR_2017_streszczenie_en

ծեռքբերման, այլ կրթական վերջնարդյունքների վրա և շեշտը դնում են ուսանողի՝ խնդիրներ լուծելու, վերլուծական կարողությունների զարգացման վրա:

Լեհաստանի առողջապահական ոլորտի փորձը կարող է լավ ուղեցույց լինել Հայաստանի համար առողջապահության պարտադիր ապահովագրության համակարգի ներդրման տեսանկյունից: Լեհաստանը առողջապահության որակի ցուցանիշներով հետ է մնում ԵՄ գրեթե բոլոր երկրներից: Այս համակարգի հիմնական խնդիրներն են ըստ տարածաշրջանների առողջապահական ծառայությունների որակի տարբերությունը, որակյալ մասնագետների պակասը, բյուրոկրատական քաշքշուկները: Սրանք խնդիրներ են, որոնց բախվելու է նաև հայ հասարակությունը առողջապահության պարտադիր ապահովագրության ներդրման պարագայում:

Ինտեգրման համակարգից օգուտներ քաղելու իմաստով ուսանելի կարող է լինել աշխատաշուկայի բացման, արտահանման խթանման, ինչպես նաև ինտեգրացիոն միավորման բազմաբնույթ կառույցներից (Հայաստանի դեպքում՝ ԵԱՏՄ) տարբեր ուղղություններով ֆինանսական միջոցների ներգրավումը:

Օգտագործված գրականության ցանկ

1. Bukowski H., Pogorzelszyk K., Polish Healthcare Sector: Overview, evolution and opportunities, 2019.
2. Filinson R., Niklas D., Chmielewski P., Health care reform and older adults: notes from the Polish experience, 2004.
3. International Monetary Fund, World Economic Outlook Database, October 2019.
4. Jakubowski M., Opening up opportunities: education reforms in Poland, 2015.
5. Karlik M., Polish labor market - a summary of 25 years of socio economic reforms on the road from centrally planned economy to the first decade of the European Union membership (1989-2015), 2015.
6. Kuśmierczyk P., Daniel P., The optimal portfolio for the two-pillar mandatory pension system: the case of Poland, 2018.
7. Lehmann H., The Polish growth miracle: outcome of persistent reform efforts, IZA Policy Paper No. 40, 2012, /<http://ftp.iza.org/pp40.pdf/>
8. Piotrowska-Marczak K., Kietlińska K., Reforming Health And Social Services In Poland - An overview, 2010.
9. Sinitsina I., Chudakova N., Fundamental Reforms: Poland's Experience, 2014.
10. Sinitsina I., Chudakova N., Fundamental Reforms: Poland's Experience, 2005.
11. Strategy for Responsible Development, https://www.gov.pl/documents/SOR_2017_streszczenie_en
12. World Bank Group. 2017. Lessons from Poland, Insights for Poland: A Sustainable and Inclusive Transition to High Income Status. World Bank, Washington, DC.
13. <https://mirec.mgimo.ru/2011-03/analiz-sostoyaniya-polskoj-ekonomiki-cherez-sem-let-posle-vstupleniya-v-es>
14. <https://comtrade.un.org/data/>

**Դավիթ Հախվերդյան,
Շուշան Մովսիսյան**

ԼԵՀԱՍՏԱՆԻ «ՏՆՏԵՍԱԿԱՆ ՀՐԱՇՔԸ»

Համառոտագիր: Լեհաստանն աշխարհում առաջին երկիրն է, որ հրաժարվեց սոցիալիստական համակարգից, 1989 թ. սկսեց շուկայական տնտեսության անցման գործընթաց ու այս գործընթացում ունեցավ աննախադեպ հաջողություն: 1992 թվականից առ այսօր Լեհաստանն արձանագրել է դրական տնտեսական աճ, արդեն 1996 թ., հաղթահարելով անցման հետ կապված անկումը, գերազանցել է սոցիալիստական՝ 1989 թ. ՀՆԱ ցուցանիշը:

Հորվածն ուսումնասիրում է Լեհաստանի ինստիտուցիոնալ բարեփոխումների ընթացքը, սոցիալ-տնտեսական զարգացման առանձնահատկությունները շուկայական տնտեսության պայմաններում, ինչպես նաև քննարկում փորձի տեղայնացման հնարավորությունները Հայաստանում:

Բանալի բառեր. Լեհաստան, տնտեսական բարեփոխումներ, մասնավորեցում, գնաճ, աշխատանքի շուկա, գործազրկություն, կենսաթոշակային համակարգ, կրթություն

**Давит Ахвердян
Шушан Мовсисян**

«ЭКОНОМИЧЕСКОЕ ЧУДО» ПОЛЬШИ

Аннотация: Польша первая страна в мире, которая отказалась от социалистической системы, начала процесс перехода к рыночной экономике в 1989 году и добилась беспрецедентного успеха в этом процессе. С 1992 года до настоящего времени Польша зафиксировала положительный экономический рост, и уже в 1996 году, преодолев спад, связанный с переходом, превысила показатель социалистического ВВП 1989 года.

В статье изучается процесс институциональных реформ Польши, особенности социально-экономического развития в условиях рыночной экономики, а также рассматриваются возможности применения опыта в Армении.

Ключевые слова: Польша, экономические реформы, приватизация, инфляция, рынок труда, безработица, пенсионная система, образование

Davit Hakhverdyan
Shushan Movsisyan

“THE ECONOMIC MIRACLE” OF POLAND

Abstract: Poland is the first country in the world that abandoned socialist system, started the process of transition to a market economy in 1989 and achieved unprecedented success in this process. From 1992 to the present, Poland has recorded positive economic growth, and already in 1996, having overcome the decline associated with the transition, it exceeded the 1989 socialist GDP.

The article studies the process of institutional reforms in Poland, features of social and economic development under the conditions of market economy, and also considers the possibilities of applying the practice in Armenia.

Keywords: Poland, economic reforms, privatization, inflation, labor market, unemployment, pension system, education